

Ігор Павлюк

доктор наук із соціальних комунікацій,
провідний науковий співробітник
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
професор кафедри української преси
Львівського національного університету ім. Івана Франка,
письменник,
pavlyuk196767@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ЕГРЕГОР РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ: МЕДІЙНИЙ КОНТЕКСТ

© Павлюк Ігор, 2020

Розглянуто основні етапи творення і реалізації самоідентифікованої особистості (статева ідентичність, расова ідентичність, класова, етнічна, національна, державна). Національна ідентичність найтісніше пов'язана із етнокультурою, бо технокультура позанаціональна із тяжінням до глобалізації, яка у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. охопила всі сфери суспільного життя практично всіх народів світу, формуючи загальнопланетарний інформаційний простір, світовий ринок капіталів, робочої сили, космополітизуючи культуру, уніфікуючи маркери ідентичності особистості, розширюючи, розриваючи, реально знищуючи межі національної традиційної самоідентифікації, нібито розширюючи можливості знайдення особистістю “свого місця в соціумі”, як у Радянському Союзі, ставлячи Ідею замість Бога, формувалася із націй єдина спільнота: “радянський народ”, який мав жити за комунізму. Досліджено егрегори самоідентифікації, яка реалізовується у суспільно-національних координатах: самоідентифікація у педагогічній комунікації (вчитель-учень, учень-вчитель), професійна самоідентифікація, поведінка особистості у межових (кризових) станах (за національних перемог та поразок), конструювання іміджу переможця, особистісне переборювання загальнонаціональних травм, самоідентифікація на виборах, формування стресостійкості особистості перед маніпулятивними діями ЗМІ, участь у формуванні мовної ситуації у державі. Проаналізовано етапи взаємодії особистості-реалізатора і державної нації: взаємозалежне і ненав'язливе пробудження і піднесення національної самосвідомості (мова, етнозвичаї, традиції, базові сучасні культурно-цивілізаційні стереотипи); інтуїтивно-раціональне вироблення практичних механізмів реалізації системи національних інституцій громадянського суспільства й убезпечення їх від втрати динамічної рівноваги, впадання у крайнощі – набуття крайніх лівих чи крайніх правих форм: комуністичної чи націонал-соціалістичної. Також ідеться про квазінаціональну ідентифікацію: свідоме приховування колишніми комуністами своєї суті під національними гаслами, вишитими сорочками як атрибутами національного тощо, про реалізацію особистості у період війни (навіть коли війна громадянська чи релігійна), самоідентифікацію через виразно активну диференціацію поза межами культури, в якій концентрується нереалізована у практичних сферах діяльності енергія нації, про авторський досвід національної самоідентифікації як журналіста і поета.

Ключові слова: національна самоідентифікація; егрегор; творча особистість; медіа.

NATIONAL SELF-IDENTIFICATION AS THE REGREGOR OF THE IMPLEMENTATION OF THE CREATIVE PERSON: MEDIA CONTEXT

The main stages of creation and realization of self-identified personality (gender identity, racial identity, class, ethnic, national, state) are considered in the article, where national identity is most closely connected with ethnoculture, because technoculture is non-national with attraction to globalization, because at the beginning of the XXI century it covered all spheres of public life of practically all the peoples of the world, forming a planetary information space, the world capital market, labor force, cosmopolitanizing culture, unification by understanding the identity markers, widening, tearing apart, really destroying the boundaries of national traditional self-identification, ostensibly expanding the possibility of finding one's "place in society", as in the Soviet Union, putting the Idea for God, formed from a nation, a single nation: had to live under communism. The self-identification egregors that are realized in socio-national coordinates are investigated: self-identification in pedagogical communication (teacher-student, student-teacher), professional self-identification, personality behavior in borderline (crisis) states, in defeats, overcoming national traumas, self-identification in elections, formation of personality stress resistance to manipulative actions of the media, participation in shaping the linguistic situation in the country. The stages of unity of the personality-realizing person and the state nation are analyzed: interconnected and unobtrusive awakening and rise of national consciousness (language, ethnic customs, traditions, basic modern cultural-civilizational stereotypes) intuitively-rational development of practical mechanisms for implementing the system of national institutions of civil society and ensuring them from the loss of dynamic equilibrium; it is also about quasi-national identification: the conscious concealment of ex-communists by their national slogans, embroidered shirts as attributes of the national, etc., the realization of personality during the war (even when war is civil or religious), self-identification through distinctly active differentiation, concentrates the unrealized energy of the nation in the practical spheres of activity, about the author's experience of national self-identification as a journalist and poet.

Key words: national self-identification; egregor; creative personality; media.

Постановка проблеми. Виникнення писемності нашого народу збіглося із прийняттям християнства, тому фіксована самоідентичність і реальні приклади пошуків особистістю свого місця в соціумі також більш-менш реально описані, починаючи із цього періоду нашої історії, коли національна ідентичність взаємозалежно детермінувала самоідентичність і навпаки.

Як відомо, між самоідентичністю і національною ідентичністю людина проходить кілька етапів-ідентичностей: статева ідентичність (дитина усвідомлює свою стать), расова ідентичність, класова... етнічна, національна...

Причому національна ідентичність тісно пов'язана з етнокультурою, бо технокультура позанаціональна із тяжінням до глобалізації, яка у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. охопила всі сфери суспільного життя фактично всіх народів світу, формуючи загальнопланетарний інформаційний простір, світовий ринок капіталів, робочої сили, космополітизуючи культуру, уніфікуючи маркери ідентичності особистості, розширюючи, розриваючи, реально знищуючи межі національної традиційної самоідентифікації, нібито розширюючи можливості знайдення особистістю "свого місця в соціумі", як у Радянському Союзі, ставлячи Ідею замість Бога, формувалася із націй єдина спільнота: "радянський народ", який мав жити за комунізму...

Як зазначає С. Гантінгтон, 90-ті роки ХХ ст. у цьому контексті – глобальна криза ідентичності, хоча у цей час питаннями “Хто ми?”, “Звідки ми?” переймалися не лише окремі особистості, але й цілі країни – як “третього світу”: Алжир, Сирія, Туніс), так і країни “першого світу” – США, Великобританія, Франція, Німеччина, Японія, Росія та інші.

Особливість сучасної України як травмованої пострадянськістю, постколоніальністю країни в тому, що вона розколота на групи людей, які ідентифікують себе із різними культурно-цивілізаційними парадигмами, що породжує депресивно-агресивну втрату рівноваги соціокультурних та політичних орієнтацій громадян, болючу конфронтацію між ними, носіями різних, іноді несумісних, не життєстійких форм самоідентифікації.

Метою нашого дослідження є спроба проаналізувати: виокремивши етапи взаємодії особистості-реалізатора і державної нації, взаємозалежне і ненав’язливе пробудження і піднесення національної самосвідомості (мова, етнозвичаї, традиції, базові сучасні культурно-цивілізаційні стереотипи), дослідити процес інтуїтивно-раціонального вироблення практичних механізмів реалізації системи національних інституцій громадянського суспільства і забезпечення їх від втрати динамічної рівноваги, впадання у крайнощі – набуття крайніх лівих чи крайніх правих форм, що передбачає розв’язання таких **завдань**: аналіз пошуку творчою особистістю свого місця (реалізації) у трьох світоглядних системах координат (*релігійній, метафізичній та позитивістській*), кожна з яких у ретро- та перспективі *расово, класово, гендерно, національно* заангажована; дослідження реалізаційної поведінки творчої особистості в умовах постколоніального стану, Майдану, війни, еміграції, тобто у період травм і вироблення механізмів виходу із травматичних ситуацій.

Об’єктом наукової розвідки є національно ідентифікована творча особистість у сучасному світі; **предметом** дослідження – медійний аспект реалізації творчої особистості у травматичних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. До цієї теми у своїх наукових статтях, окремих книгах зверталися такі дослідники-гуманітарії, як Д. Дроздовський (“Меридіан розуміння”), О. Фільц (“Фройдівська лекція 2019”), К. Ясперс (“Психологія світоглядів”), Л. Павлюк (“Дискурс екстрем, публічна сфера і формування української ідентичності”).

Виклад основного матеріалу. У “Філософському енциклопедичному словнику” ідентифікація – це “дія, спрямована на встановлення ідентичності”. І якщо ідентичність апіорі – певна даність, результат процесу ідентифікації, то самоідентифікація передбачає активний процес співвіднесення одного суб’єкта об’єктивної реальності з іншим, виявлення спільних та специфічних характеристик людини у соціумі: сім’ї, етносі, нації, державі...

А вже формування нації з етносу безпосередньо пов’язане із процесом переходу етнокультури в культуру, яка, своєю чергою, починається із запровадження писемності та відповідно появи окремої касти людей у тому чи іншому суспільстві, для яких писання стало основним родом занять: літописців, письменників, журналістів... Це сталося приблизно 3300 років до н.е. у Шумері, 3000 років до н.е. в Єгипті, 2000 років до н.е. в Китаї.

Із цього часу почалася (за Карлом Ясперсом) історія культури, “осьовий час” людства, який “кличе нас до безмежної комунікації” [11, с. 49, 74–78]. Поступово ця тенденція втілювалась у технічні засоби передавання інформації, трансформуючи культуру в цивілізовану культуру або ж просто в “цивілізацію” як ознаку смерті культури (за Френсісом Фукуямою).

Дописемна етнокультура може бути вже національно ідентифікована, але не ідентифікована особистісно, оскільки за природою є колективною, або ж ім’я автора не фіксується, забувається, символізується, міфологізується, не згадується/змінюється із релігійних мотивів: Нестор-літописець, де Нестор – чернече ім’я, а оригінальне ім’я закономірно невідоме.

У певні, світоглядно теоцентричні, періоди вже навіть писемної історії ім’я, скажімо, іконописця, свідомо не вказували на його творі із міркувань марнославства тощо. Ми досі не знаємо автора “Слова о полку Ігоревім”. У гомоцентричні періоди історії навпаки – ім’я автора твору чи

чи суспільного діяча говорить, символізує реципієнтам більше, ніж сам твір, чин, як-от життєпис Григорія Сковороди, скажімо. У контексті тотожності тексто- та біографії говорять про їх шляхетну єдність чи зрадницьку суперечливість, як, приміром, у тому ж “Слові”, де князь Ігор промовляє, надихаючи своє військо на бій: “братіє и дружино. А луцезь бы потяту быти, неже полонену быти”, а сам здається в полон, непогано почувуючись у полоні, а народ, як вчили нас радянські дослідники “Слова о полку Ігоревім”, – прощає свого князя Ігоря, а поет – автор “Слова” – “Боянів друг”, оспівує князя-зрадника, у якого так не шляхетно слово розходиться із ділом.

“Легендарним побажав зостатися й автор “Слова о полку Ігоревім”. А чи не зумисне Він зробив це? Воїн-бард, чернець майбутніх богів... Легендарно опоетизувавши зраду князем “братії і дружини”, він, можливо, не хотів зоставляти своє ім’я-символ для далеких (бо саме з великої відстані, як відомо, видно історично велике) нащадків. Може, він боявся, що тоді саме його, а не князівське чи розп’ятоперунське ім’я символізуватиме епоху? Він творив міф, а не символ. Міф із крові і пісні, а не із золота” [7, с. 62].

Проблема ідентичності, яка у філософії, психології як науках була виразно поставлена у ХХ ст., вирішувалася і вирішується, як майже все в гуманітаристиці, дискусійно. Знаходження особистістю своєї національної ідентичності екзистенціалісти (Альбер Камю, Карл Ясперс) вважали можливим лише за умови створення нею власного проєкту існування, якому передує механізм самоідентифікації в акті (за Мартіном Хайдеггером) вільного вибору власного буття.

Існує думка, що особистісна самоідентифікація людини неможлива поза етнокультурною самоідентифікацією, а біоробот – “громадянин світу” – теоретична модель квазініцшеанської надлюдини, яка, як гласить народне прислів’я, “не до людей і не до Бога”.

Тобто, шукаючи свого місця в соціумі, особистість так чи інакше ментально потрапляє в одну із трьох світоглядних систем координат, адже “світова гуманітарна наука попри розмаїті розмиті формулювання загалом розрізняє три *світогляди* (системи поглядів на життя, природу і суспільство): *релігійний, метафізичний та позитивістський*, у часопросторах яких існують мистецтва і техніка, зокрема й поезія (музика Логосу), як вербальний вияв енергії душі, духу, краси-гармонії. Кожен зі світоглядів протягом розвитку, трансформації набув, кристалізував свої знаки, символи, коди, прагнучи у кінцевому підсумку стати *міфом* – тобто легендою (міф із міноним закінченням), або ж казкою, завжди із щасливим завершенням (міф-мажор). Кожен світогляд у ретро- та перспективі, так чи інакше претендуючи на статичну чи репродуктивну безсмертність у певних вертикалях часу та горизонталях простору *расово, класово, гендерно, національно...* заангажований. А зі світоглядів окремих поетів твориться історіософія нації. При тому термін-епітет “український” не завжди принципово українськомовний, а українськомовний (тобто такий, що поданий українською мовою) – не завжди україномовний, тобто такий, який мовить за Україну як географічну, національну тощо субстанцію. Хоча українська поетична мова Григорія Сковороди і, наприклад, Бориса Олійника, явно різняться. Але це вже тема для досліджень мовознавців” [6, с. 245–250].

Звідси – національна самоідентифікація особистості найрельєфніше оприявлюється у координатах саме метафізичного світогляду (“метафізика (грецькою) – те, що після фізики, філософське вчення про наддослідні початки і закони буття взагалі або якого-небудь певного типу буття). У історії філософії слово “метафізика” часто уживали як синонім філософії) світогляду, адже позитивістський світогляд передбачає того “громадянина світу” – біоробота, а основні релігії людства (християнство, мусульманство, будизм) національно заангажовані доволі умовно: “Нема вже ні іудея, ні елліна, нема ні раба, ні вільного; нема ні чоловічої статі, ні жіночої, бо всі ви одно во Христі Ісусі”, читаємо в “Посланні апостола Павла до галатів (3, 28)”.

Маркером національної ідентичності, “кумиром” у процесі творення свого місця в соціумі для особистості може бути митець, адже ні робот у позитивістській системі світоглядних координат, ні Христос, Будда навряд чи можуть стати “кумирами”, яких у тому ж християнстві творити – гріх. А в метафізичній (мистецькій, соціополітичній) системі координат – можна, адже (за Євгеном Маланюком): “Як в *нації вождя нема, тоді вожді її поети*”. “Глобалізація зробила нас відкритими до світу, але разом із тим ми стали закритими для своїх близьких. Ми переживаємо комунікаційну

чуму, коли нам більше не випадає говорити з Богом, бо в XXI ст. людина, яка спілкується з Богом, може відчувати настільки колосальну самотність, що їй навіть хочеться полишити цей світ”, “Європа зрозуміє Україну тоді, коли Україна зрозуміє себе”, – читаємо на сторінках 11 та 129 книги Дмитра Дроздовського “Меридіан розуміння” [2] і далі (там само) у контексті самоідентифікації українця у світі: “Наш світ і досі – це суцільний парадокс. Коли ті самі громадяни шенгенської зони чи Великої Британії, чи США, чи Канади потрапляють в Україну, вони мають пройти “дивовижну” процедуру паспортного контролю. Їх завжди дивує те, що в Україні в аеропорту “Бориспіль” таку саму процедуру мають пройти і чужинці, й свої, “citizens of Ukraine” – процедуру запаморочливу і фантазмагоричну. І ти, громадянин України, не знаєш, чи ти тут свій, альбо ти чужий. Ти ніде не знаєш, хто ти є. Ти не знаєш, чи потрібно тобі ховати свого паспорта в інших світах. Ти не знаєш, чи треба казати офіціантові в тих-таки інших світах, що ти з України. Так часто траплялося зі мною. І я часто не знав, хто я в “політичному плані”. Людина з невизначеною соціополітичною ідентичністю. Знав лише те, що я інший. Часом чужий” (с. 7)”.

Ідентифікуючи себе зі своїми героями, національними духовними лідерами, особистість перемагає страх і біль перетворення комплексів-травм на ритуали в собі, а значить, і у світі, в Ноосфері, бо, як казав Будда, “Всесвіт знає, як буде краще. Рано чи пізно він зведе нас із потрібними людьми і розведе з непотрібними”...

Наші українські попередні “стримані” (безкровні) мітинги і Майдани за енергетичними законами розвитку суспільств прорвалися у кривавий крик Небесної Сотні... Зовнішня агресія роз’єднала й об’єднала націю одночасно. Нас почули, ідентифікували у геополітичному і суто людському вимірі. А далі в національному та особистісному вимірах, як писав Ернест Хемінгвей, “Людину можна знищити, але не можна перемогти”, якщо вона сама себе не вважає переможеною. Так само і з нацією. Згадаймо УПА та її учасників, приміром.

Політика тепер справді “зайнялася” всіма, навіть тими, хто її явно ігнорує. Лише хтось любить політичні ігри-битви як учасник чи спостерігач, а кимось політика займається сама. Бо ж не дарма існує інтернаціональна джентльменська порада: не говорити у поважному товаристві про політику, про гроші, про церкву, тобто про те, що роз’єднує людей... Україну тепер виразно ідентифікують у сучасному світі. Наше суспільство дуже хворе, але не смертельно. Шокотерапія може вилікувати нас, бо ж найперший і найбільший наш ворог протягом століть, як писав Іван Мазепа: “самі себе звойвали”.

Віднайдення, кристалізація та збереження-розвиток тотожності (від лат. *Identicus*), спадкоємності, самосвідомості – духовний маркер як окремої особи, особистості, так і нації, до якої вона долею волі й волею долі належить. Проблема ідентичності, ідентифікації перманентно актуальна як для об’єктів та суб’єктів Універсуму, так і для *Homo sapiens* за період всієї історії людства, зокрема її культурної фази, яка, як відомо, означена передусім виникненням писемності, що в українців збіглася із прийняттям християнства. Ідентифікатором окремішності нації є насамперед її культура, медіатори між різними об’єктами якої – її окремі репрезентанти, зокрема поети, та символи, знаки, коди, міф, історію емоцій, які вони творять і передають наступним поколінням, мітяти художньою реальністю, в основі якої – певна світоглядна концепція, – життєвий простір націй, а дехто – і всього людства. формування та динаміка трансформацій світоглядних концепцій (позитивістської, метафізичної, релігійної) особистості, акцентація на суто національних знаках, символах, міфологемах під час формування та рекреатизації світоглядів та їх реалізації у життєтекстах, текстах, експансії у загальносвітовий культурно-інформаційний простір, маркуючи типологію за основними, знаковими, історичними подіями, в які так чи інакше була заангажована Україна, – війнами, революціями, бунтами, детально зважаючи на фіксовані зміни світогляду: від позитивістського – через метафізичний – до релігійного чи навпаки, або ж існування одночасно в цій світоглядній тріаді, особливу увагу звернувши на перехідних стадіях від одного світогляду до іншого, періоду світоглядних ломок особистостей під дією зовнішніх чи внутрішніх факторів.

Тому метафізичний (культурно-мистецький) світогляд забезпечує особистості найрезультативніший спосіб пошуку свого місця в соціумі з одночасним збереженням національної архетипічності, самоідентифікації, він найгармонійніший, найінтегральніший, найурівноваженіший

саме у перехідних умовах, адже етнічна сутність особистості найвиразніше усвідомлюється у критичні моменти історії її етносу-народу-нації-держави, коли пошуки духовно-душевної точки опори-рівноваги особливо актуальні, бо й К. Ясперс вважав, що психопатологічні явища загалом віддзеркалюють не так процес розпаду, деградації людської особистості, як інтенсивні пошуки людиною власної індивідуальності [11].

А оскільки буттєва соціокультура національно ідентифікована, багатоаспектна, то залученість особистості-індивіда на різних етапах його життя (дитсадок, сім'я, школа, виш) до рідної мови, пісні, історичної пам'яті народу – найперші умови її самоідентифікації, яка реалізовується у таких суспільно-національних координатах: самоідентифікація в педагогічній комунікації (вчитель-учень, учень-вчитель), професійна самоідентифікація, поведінка особистості у межових (кризових) станах (за національних перемог та поразок), конструювання іміджу переможця, особистісне переборювання загальнонаціональних травм, самоідентифікація на виборах, формування стресостійкості особистості перед маніпулятивними діями ЗМІ, участь у формуванні мовної ситуації у державі, самоідентифікація у приналежності до суспільної групи: плебс – середній клас – еліта з відповідними тактиками та стратегіями думок-слів-дій, із урахуванням рівня соціальних ліфтів у моделях “сім'я – етнос – нація – держава”, “клас – гендер – колір шкіри – віросповідання”.

Етнічне, національне може вступати у конфлікт із внутрішнім вибором особистості, що й призводить до іншої, полюсної, крайності: глобалізаційних ознак, процесів у самовираженні/реалізації особистості, нації, нації-особистості. Тому для збереження адекватності системи як етносу, нації, держави, національної держави, багатонаціональної держави потрібно враховувати раціональні пропозиції представників “точних” наук – антропологів (М. Бубер, А. Гелен, О. Плеснер, М. Шелер), які активно критикують суб'єктивізм екзистенціалістів, які, як правило, нехтують досягненнями точних наук про особливості поведінки людини чи групи людей у різних, зокрема екстремальних, умовах, зокрема дослідження про можливість необмеженої адаптивності індивіда до різного (не лише національного) соціального оточення, навіть до тваринного чи буття у самоізоляції.

Можу виразно-пунктирно продемонструвати зв'язок, взаємозалежність “національної самоідентифікації та проблеми пошуку особистістю свого місця в соціумі” на прикладі власної біографії. Я виховувався у волинському селі в родині переселенців із Холмщини в результаті відомої акції “Вісла”. Село складалося з корінних волиняків та холмщаків-переселенців, які потрапили в радянські умови державного атеїзму, хоча підпільно хрестили дітей у церкві, куди пізніше підпільно ходили й ми, діти, піонери та комсомольці, дотримуючись услід за дідами-прадідами національно-патріотичних, навіть, зумовлених сліпучою близькістю до природи, сонцепоклонних традицій.

Тобто зовнішня (ідеологічно) “правильна” радянська (контр-, квазінаціональна) самоідентифікація містила в собі латентну етно і національну ідентичності, які виявилися сильнішими, як кожна основана на релігії культура життєстійкіша за культуру-ідеологему. А несприятливі зовнішні обставини (окупація) лише зміцнюють самоідентифікаційні механізми етносу та субетносу, яким на території української Волині були українці-холмщаки, щойно переселені з території Польщі, чії діти вже поступово ідентифікували себе як громадяни Української Радянської Соціалістичної Республіки, але після розпаду Радянського Союзу швидко повернулися до корінної національної самоідентифікації із різними релігійними, етнокультурними субмаркерами, які відрізняють, скажімо, українця-холмщаків від українця-волинянина, а волинянина від галичанина чи гуцула.

І якщо аналізувати-моделювати проблему пошуку особистістю свого місця в соціумі в умовах, які довелося пережити моїм ровесникам, щоби не втратити національної самоідентифікації, то в тоталітарній державі успішна особистісна реалізація була пов'язана із послідовним сповіданням чинної державної ідеології, яку нав'язували дитині із дитячого садка і до пенсії...

Сім'я у тих умовах, дбаючи про відносно майбутнє дитини, мусила вести мудру політику вірності ідеалам комуністичної партії, мімікрувати (показово сповідувати, а насправді ні), або ж бути ізгоями (політичними чи релігійними дисидентами) суспільства. Пам'ятаю, яку негативну, токсичну атмосферу створило тодішнє шкільне і загальносільське суспільство навколо кількох моїх однокласників, називаючи їх штундами, бо вони були активними прихильниками-прихожанами якоїсь протестантської конфесії.

А мої предки по батьківській лінії, родина яких відбувала покарання за участь в національно-визвольних змаганнях, старалися оберігати мене від інформації про це, щоби не нашкодити моєму пошуку особистісного місця в соціумі навіть на шкоду національній ідентифікації, пріоритетне місце замість якої мала зайняти панівна тоді марксистсько-ленінська ідеологія, основи якої починали вивчати вже у школі й продовжували у вишах і далі.

Щоби реалізувати себе у радянському суспільстві (“знайти своє місце в соціумі”), доводилось бути жовтеньом – піонером – комсомольцем – комуністом. А щоби реалізувати себе успішно, треба було на всіх цих ступенях бути кращим і бажано комсоргом чи парторгом. І безпартійний найкращий професіонал у якійсь галузі не мав змоги успішніше реалізуватися в ідеологічному соціумі, ніж його комсомолец, комуніст-колега.

Національна ідентифікація також була прихованим знаком-маркером для реалізації особистості, тому на керівні посади тощо пріоритетно призначали росіян.

Мій власний досвід служби в радянській армії, де поряд зі мною були представники чи не всіх націй тогочасного Радянського Союзу і навіть корець, роботи у Сполучених Штатах Америки із представниками різних національностей, які сприймали мене як українця, при тому, що дехто не знав/не чув про Україну, свідчить про те, що попри всі ліберальні, демократичні, глобалізаційні лозунги про “єдиний радянський народ” чи єдину націю американців – у екстремальних умовах національна приналежність людини відіграє суттєву роль. Адже коли “перший відділ” Ленінградського військового училища, курсантом якого я був, судив і відсилав мене в Сибір, враховував, що я українець і що мої предки по батьківській лінії були засуджені за участь у національно-визвольних змаганнях (ОУН–УПА), тому я для кегебістів був “бандьора”, якому треба було дати найбільше покарання за те, що “українські стіхи пішет і замахнувся стать лічносью”. Упевнений, що якби я був росіянином, то покарання не було би таким суворим і повернувся б я після його відбуття у той самий Санкт-Петербург (тодішній Ленінград), а не в Україну, без приналежності до якої свого життя не мислив.

Тому наведу уривок із мого недавнього інтерв'ю Олександрові Вертілю газеті Кабінету Міністрів України “Урядовий кур'єр” за 1 червня 2011 року під назвою “Справа мови – справа гідності”, де, зокрема, продемонстровано результати-приклади “польових досліджень” на тему “Національна самоідентифікація і проблема пошуку особистістю свого місця в соціумі”: “Не так давно працював у Нью-Йорку разом з американцями, китайцями, іспанцями, українцями і поляками. Українців – представників, до речі, різних регіонів України – було 11, а поляків троє. Так-от, усі українці, окрім мене і колеги з Хмельницького, з поляками намагалися говорити польською. Я принципово говорив з ними українською, і лише один вимагав від мене говорити з ним по-польськи, бо він, мовляв, “не розумє”. Я запропонував спілкуватися англійською, якою природно розмовляв з американцями на їхній території. Її він не знав... А з одним поляком – Юзиком із Кракова – навіть здружився, тому що він старався говорити зі мною по-українськи, а я з ним по-польськи. Так вивчали сусідські мови. Була повна взаємоповага. Чому десять українців із трьома поляками старалися говорити ламаною польською не на польській етнічній, державній території?.. Хіба не риторичне запитання? Приклад другий. З українською поетесою Марією Шунь, яка живе в США і приїхала на книжковий ярмарок в Україну, намагалися в Харкові знайти місце в готелі, запитуючи рідною українською мовою. Нам відмовляли доти, доки колеги не порадили звернутися російською. Місце одразу знайшлося. Приклад третій. Доброго сільського вигляду дівчина – продавець хліба у продуктовому магазині на Хрещатику – на моє запитання, чого не обслуговує державною мовою, відповідає: “Я знаю, но мнє не нравітса”... Так що справа тут не в законах, а в людській гідності, у відчутті себе не меншовартісним, а рівним серед вільних, тому що

сильному і здоровому суспільству купу законів плодити не треба, громадяни просто стараються дотримуватися Біблійних заповідей... Інакше – не нація, а суцільні проніпрокопівни та голохвастови. Так от. Я проти офіційної двомовності у нас. Мова – одна з найважливіших ознак нації, її енергетичний консолідатор. Тому розкіш офіційної полімовності можуть дозволити собі лише імперські експансивні нації, а ми свою експансивність втратили ще з часів Київської Русі, а на початку 90-х років XX століття тупо і бездарно віддали ще й зброю своїм кінетичним та потенційним колонізаторам. Взамін отримали лише їхню і загальносвітову іронічну зневагу – як атрибут нової, уже добровільної меншовартості. Адже неспроста практично половина працездатного населення України працює за кордоном на “чорних” роботах, тому роздроблення мови, як і колись війна між удільними князями призвела до колонізації Русі татаро-монголами, призводить до нівелювання-розчинення, вимирання нації, а отже, окремих сімей та індивідів – загалом”.

Тобто моя скромна додосвідна й досвідна біографія як поета, науковця і громадянина – прикладна модель під назвою “національна самоідентифікація і проблема пошуку особистістю свого місця в соціумі”.

Нині, у постмайданній Україні, це питання постає з іще болючішою інтенсивністю, як кожна внутрішньовидова боротьба жорстокіша й небезпечніша для будь-якого виду, ніж боротьба міжвидова, боротьба між егрегорами-ідентифікаторами нації: міжрелігійні баталії, боротьба за мову, антиросійські настрої, антисемітизм тощо.

Тому, шукаючи своє місце у травмованому тоталітарним колоніальним минулим із його маркерами: репресіями, Голодомором, Чорнобильською катастрофою, внутрішніми конфліктами, війною, частина національно самоідентифікованих членів суспільства: а) емігрували; б) покінчили життя самогубством; в) змінили професію; г) змінили громадянство; д) змінили віросповідання; е) змінили ідеологічну (партійну) приналежність тощо. При тому як за принципом “хто був ніким, той став усім”, соціальні квазіліфти (приклад “козака Гаврилюка” у Верховній Раді), так і навпаки: розорення мільйонерів, деградація сільської та міської інтелігенції, втрата країною наукового потенціалу: “Впродовж останніх п’яти років кількість людей, які працюють в науці, згідно з інформацією ЮНЕСКО, у світі зросла на 20 %, тоді як склад Національної академії наук скоротився на понад 16 %. [...] Зазначається, що на сьогодні чисельність співробітників наукових організацій у Росії та в Білорусі становить 1,1 % й 1,3 % від працевлаштованого населення” [1].

Тобто тій національно заангажованій особистості, яка “шукала своє місце в соціумі” як його еліта – зокрема в науці, далі розвиватися у своїй національній країні-державі насправді проблемно, тому варіантів виходу із ситуації не так і багато, знову ж: а) емігрувати; б) покінчити життя самогубством; в) змінити професію; г) змінити громадянство; д) змінити віросповідання; е) змінити ідеологічну (партійну) приналежність...

Але коли радянська ідеологія офіційно, законно заборонена в сучасній Україні, то існує інша парадоксальна небезпека для національної самоідентифікації, культури, суспільства загалом: гіпертрофування національної ідеології як державницької, що може призвести її до перетрансформації у нацистську.

Хоча лише динамічно врівноважений суспільний організм здатний існувати-розвиватися, а “динамічна рівновага систем, наближених до правових, забезпечується суворою самофункціональністю їх інститутів, взаємовідносини між якими повинні регулюватися Законом” [9].

Але як і в релігійній практиці між книжним і фарисейським знанням законів і практичним їх виконанням іноді існує велика прірва, так і в суспільній, як ми вже наводили приклад із вживанням української мови, імплементація національних ідентифікаторів у свідомість індивіда чи групи має бути вмотивованою економічно, духовно, природним способом, а не нав’язуватися примусовими, агресивними методами, що дає протилежний ефект, бо зачіпає гідність неофітів, представників інших націй, нацменшин тощо.

Доволі своєрідний пошук національно самоідентифікованою особистістю свого місця в еміграції, як-от Ксенею Пясецькою, із якою я познайомився у Нью-Йорку, де один ірландець ідентифікував мене за фізіологічними особливостями як свого одноплемінника, пояснюючи це тим, що його предок-вікінг, коли йшов до греків, активно відпочив у синьоокої української жінки. Я ж

узав у Ксенії інтерв'ю [8, с. 661–676], в якому є такі пасажі: “Мені було дивно і приємно чути українську мову молодій красуні Ксені, яка народилася й виросла у Сполучених Штатах. Так Її вчили діди і батьки. Так Вона відчуває життя, в якому себе шукає... як і я”, і в якому вона, зокрема, зізнається: “Думаю: піду до школи і буду вчитися, і, можливо, буду знати, що робити далі. Але і в цій школі я місця собі не знайшла і після першого семестру покинула школу із тим, що можу завжди сюди повернутися. Я думаю, це має багато діла з тим, що я пізніше вирішила робити. Я мала одну таку класу того семестру, який був у Чикаго. Це вплинуло на подальше моє життя, мою ідентичність [...] Моє прагнення мати свободу і заробити на свій хліб – то добавило до мого життя таке почуття важливості. Бо в тому моменті я... не мала ідентичності, думала, що мені треба... Це був такий вакуум для мене. Щоби наповнити той вакуум, я випроводилася з дому [...]”.

Завершилося наше доволі велике інтерв'ю такими словами:

Пясецька Ксеня: “І я через знайому довідалася про це українське радіо. Звернулася до Ігоря Дябога. Він мене... спочатку не міг взяти на постійну роботу, бо компанія не мала грошей, але я почекала два-три місяці і тоді мене приймали на фултайм, на постійно, і я до минулого літа там працювала із приємністю, із задоволенням – так знаєш, як губка, все сікла, все те знання – і попеклася дуже багато... То не є легко. Ще до того мусіла українською мовою передавати програми... То не є моя рідна мова. Я перевчила мову взагалі. Мені тепер бракує практики. Я вже шість місяців не вправляюся, то я... хочу я підробила собі такий український акцент власне тоді, коли я працювала.. але вже досить довгий час не маю виправи.

Павлюк Ігор: Не переживай... У Тебе й зараз чудова українська мова. Це говорять Твої гени, Твоя працездатність, Твій характер, Твоя любов... Щастя Тобі в Америці і дякую, що любиш батьківщину своїх предків.

Пясецька Ксеня: Дякую. І Тобі також... Твоїй родині, Україні.

Павлюк Ігор: Будьмо і тримаймося!”

Я дозволив собі досить обширну цитату, бо ця щира розмова між двома ровесниками (мною, який виріс в Україні й, попрацювавши у США, повернувся назад в Україну, і дівчиною, яка виросла у США, але, не забуваючи про свою національну ідентичність, знайшла своє місце в американсько-українському соціумі, як вказано вище).

Є, звичайно, інші історії, які свідчать про втрату національної ідентичності, асиміляцію тощо добровільними чи примусовими переселенцями із батьківщини предків у інші країни, на інші материка за принципом: де комфортно, там і батьківщина.

Значно простіше творити національну ідентичність із фізіологічно подібних між собою особистостей: китайцям, скажімо, індіанцям, японцям, тоді як в Україні маємо різні фізіологічні типи людей, і зовнішність не визначає приналежності до етносу, тим більше до нації, бо й не всі виразно ідентифіковані етноси стають націями – як ті ж індіанці чи якути, приміром, чи й державниками, серед ідентифікаторів яких – “національна валюта”, тобто гроші, на купюрах яких можуть бути зображені як президенти (у США), так і тварини (Білорусь) чи християнські святі (Рівноапостольний князь Володимир), поети: Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко (Україна).

Тобто національна самоідентифікація екстраполоється в Україні через релігійні маркери та національних поетів для всіх страт (прошарків) населення як громадян нашої держави, так і для іноземців, які здійснюють акти купівлі-продажу в національній валюті України. І чим більше грошей, на яких зображено поетів, має особистість, тим, закономірно, простіше знайти їй своє місце в соціумі. Правда, зв'язок між кількістю грошей як одного з національних ідентифікаторів і національною самоідентифікацією часто прямо протилежний, бо ж під маскою “національна самоідентифікація” часто лицемірно прихований раціональний злочинний розрахунок матеріального збагачення, гріховного марнославства, патологічне бажання влади тощо, що приводить суспільство загалом до втрати динамічної рівноваги і, парадоксально, до втрати національної ідентичності, енергетичної місткості національної державної системи, деконструкції архетипу.

Тобто квазінаціональна ідентифікація (свідоме приховування колишніми комуністами своєї суті під національними гаслами, виштитими сорочками як атрибутами національного тощо) – окрема тема дослідження у цьому контексті.

Про реалізацію особистості у період війни (навіть коли війна громадянська чи релігійна), самоідентифікацію через виразно активну диференціацію поза межами культури, в якій концентрується нереалізована у практичних сферах діяльності енергія нації, відомий професор Олександр Фільц, зокрема, зазначає: "...Якщо Україна перебуває у пубертатному періоді свого визрівання і за цей процес мусить платити максимальну ціну життя захисників своєї незалежності, то чи не впаде вона через півтора-два покоління у колективне забуття щодо агресії з боку Росії? Чи зітре з нашої колективної пам'яті такий собі соціальний прунінг військову агресію Росії (визнану таки міжнародною спільнотою) – і ми не лише пробачимо все, що сталося" [10].

Водночас суспільно-політичну атмосферу творчих пошуків свободи та збереження національної ідентичності підтримує і розвиває поезія: як інтимна, так і публіцистична [5].

"Майдан гідності та війна з Росією виразно ідентифікували нас, українців, перед цим жорстко глобальним і етнічно тендітним світами. Кажу це, спираючись на власний досвід світового паломника у реалі та віртуалі, який почав подорожувати світом ще у 1999 р. і має цілу не видану ще книгу дорожніх спостережень і відчужень. Не раз доводилося вперто наполягати на різних рівнях на своїй українськості, коли майже всі іноземці – від серйозних дипломатів до афроамериканців у нічних сабвеях Нью-Йорка, – дивлячись мені в очі, упритул не пригадували, де та Ukraine, у якій я народився і чийм громадянином є. У кращому/гіршому разі нас сприймали як околицю, колонію, провінцію, маргінес... як завгодно виразно ідентифікованої у світі Russia. Кажу це, наголошую, знову ж таки із власної екзистенційно-побутової практики, адже три роки вчився і жив у Росії, рік жив і працював у США, об'їхавши ці країни вздовж і впоперек, жив-був, брав участь у різних літературно-мистецьких дифіліадах у Польщі, Ірландії, Франції, Туреччині, Англії, Пакистані і надрукувавши книги моєї лірики в Росії, Польщі, США, Англії, перекладені їх поетами і таким чином хоч трохи мирячи їх між собою" [4, с. 370–377].

Цікаві маркери національної ідентифікації знаходимо у життєтворчості та творчості сучасних поетів у процесі їх пошуку чи збереження свого місця у соціумі, як-от в україномовного поета зі Львова Володимира Бондаренка:

*Не знаю хто я.
Може інопланетянин.
Блукаю поміж людьми.
Щось їм сказати хочу.
Про щось важливе, міжзоряне
Розповісти.*

чи російськомовної поетеси з Києва Євгенії Більченко у її однойменному вірші "Ідентифікація":

*Жениться на страшной бабе – без всякой выгоды.
Брести на одесский пляж при плохой погоде.
Оттачивать меч.
Боятся, но делать выпады,
Борясь за добро, которого "нет в природе".
Нащупать тропу – и ввысь через грязь последовать.
Торговцев из храма гнать не стрельбой, а плетью.
Сжигая себя, светиться перед последними.
Когда же горят их избы, – сбегать последним.*

Або лірика української поетеси Світлани Луцкової, яка емігрувала в Італію і до книги якої я написав передмову, зокрема: "Поетичне прізвище (псевдо?..) у Світлани має корінь "Луцк" – що дає їй етичне та естетичне право бути княгинею, скажімо, Волинської області в межах сучасного

адміністративно-територіального поділу, чи її поетом.. ідентифікувала ж себе сама Лариса Петрівна Косач Українкою” [3, с. 2–7].

Висновки. Отож, національна самоідентифікація – одна із форм самоідентифікації особистості в соціумі, форма колективного усвідомлення сутнісної єдності етносу, який за певних дієвих історичних умов у духовно-економічно-інформаційних координатах стає нацією, державою, які, своєю чергою, у динамічній рівновазі співіснують з іншими націями та державами, про що читаємо у фундаментальних дослідженнях Ю. Канигіна, Я. Яцківа, для яких “національна ідея існує в підсвідомості (“в крові”) народу, яка закладена у життєтворчу програму кожного народу, як і потреба віри в Бога, і живе навіть тоді, коли народ із тих чи інших причин у певний історичний період позбавлений рідної мови, держави з її атрибутами (територією, мовою, культурно-інформаційним простором). І за певних суспільно-політичних, навіть природних, умов постає фундаментом, основою відродження-воскресіння втрат у певному часопросторі, єднаючи архетипну свідомість нації із психотипами її складників, особистостей, які найоптимальніше реалізуються саме в національному соціумі.

Перший етап взаємодії особистості-реалізатора і державної нації – взаємозалежне і ненав’язливе пробудження і піднесення національної самосвідомості (мова, етнозвичаї, традиції, базові сучасні культурно-цивілізаційні стереотипи).

Другий етап – інтуїтивно-раціональне вироблення практичних механізмів реалізації системи національних інституцій громадянського суспільства і унеможливлення їх від втрати динамічної рівноваги, впадання у крайнощі – як-от, наприклад, набуття крайніх лівих чи крайніх правих форм: комуністичної чи націонал-соціалістичної. Тобто пріоритет особистості повинен гармоніювати із закономірною повагою до демократично вибраних/створених владних структур-інституцій.

На рівні співіснування вільної особистості та держави капітал олігархів має набути національної патріотичності, пріоритетності, вийшовши із замкнутого нині кола боротьби олігархічних кланів між собою, як це зроблено у багатьох мультинаціональних державах, кожен громадянин яких на різних рівнях (удомо і за кордоном) свідомо демонструє свою національну гідність, адже матеріальне багатство, як однозначно свідчить історія людства і його окремих представників, описаних у вітчизняних та зарубіжних літературних творах світового рівня, виникає із багатства духовного, а не навпаки.

Тому успішна і багата особистість можлива лише у національно самоідентифікованому соціумі.

1. В Україні катастрофічно зменшується кількість вчених // https://www.depo.ua/ukr/life/v-ukraini-kilkist-vchenikh-zmenshilasya-vchetvero-201910071041171?fbclid=IwAR2JLdWYpoQA6TqgkdveijRn10IFlOWxh2JiNCea8h29nv_1TtEondK3srM.

2. Павлюк І. Код розуміння: Рефлексії довкола нової книжки Дмитра Дроздовського “Меридіан розуміння” // День. 2012. № 28–29. 17 лют.

3. Павлюк І. Під сонячним дощем до снігу золотого: передмова // Луцкова Світлана. *Ex Libris* квітня: Поезія. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. – 104 с.

4. Павлюк І. Сучасна українська література у світовому контексті: з авторського досвіду: стаття // *Dialog dwóch kultur. Діалог двох культур.* – Річник IX. Зошит 1. Варшава–Люблін, 2015.

5. Павлюк І. У білій тіні шевченківської слави: стаття // *Українська літературна газета.* 2012. Ч. 26, 2013. – Ч. 1, 2, 3, 4.

6. Павлюк І. Українська авторизована поезія від Івана Мазепи до початку XXI століття: світоглядні основи (традиції): вступ до теми // *Наукові записки Нац. ун-ту “Острозька академія”.* Серія Філологічна. Острозьк: Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2014. Вип. 41.

7. Павлюк Ігор. Інтимне дихання епохи: статті, рецензії, інтерв’ю (1994–2010). Тернопіль: Астон, 2016. Т. 1. 752 с.

8. Павлюк Ігор. Молодий голос українки з Америки: Інтерв'ю // *Інтимне дихання епохи: статті, рецензії, інтерв'ю (1994–2010)*. Тернопіль: Астон, 2016. Т. 1. 752 с.
9. Павлюк І. Митець – Влада – Преса: історико-типологічний аналіз: монографія / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики. Луцьк: Надстир'я, 1997. 112 с.
10. Фільц Олександр. Фройдівська лекція 2019: *pro et contra* // <https://zbruc.eu/node/92781>.
11. Ясперс К. Психологія світоглядів / пер. з нім. О. Кислюк, Р. Осадчук. К.: Юніверс, 2009. 464 с.
12. Ясперс К. *Смысл и назначение истории: пер. с нем. М.: Политиздат, 1991. 527 с.*

References

1. *In Ukraine, a catastrophic decline in the number of scientists* // <https://www.depo.ua/ukr/life/v-ukraini-kilkist-vchenikh-zmenshilasya-vchetvero-201910071041171?fbclid=IwAR2JLdWYpoQA6TqgkdveijRn10IFhOWChNxCN3ChNxCN3ChNxCN3ChNxCN2CN2CN3ChNxCNC3>
2. Pavlyuk I. *Code of understanding: Reflections around Dmitry Drozdovsky's new book "Meridian of Understanding"* // *Day*. 2012. No. 2829– Feb 17.
3. Pavlyuk I. *Under the Sun Rain to the Snow of Gold: Foreword* // *Lutsk Svetlana. Ex Libris April: Poetry*. – Ternopil: *The educational book – Bogdan*, 2016. 104 p.
4. Pavlyuk I. *Contemporary Ukrainian Literature in a World Context: From Author's Experience: Article* // *Dialog dwóch kultur. Dialogue of two cultures*. – *XX Dictionary. Notebook 1*. Warsaw–Lublin, 2015.
5. Pavlyuk I. *In the White Shadow of Shevchenko's Glory: Article* // *Ukrainian Literary Newspaper*. 2012. No. 26, 2013. No. 1, 2, 3, 4.
6. Pavlyuk I. *Ukrainian Authorized Poetry from Ivan Mazepa to the Beginning of the XXI Century: Worldview Fundamentals (Traditions): Introduction to the Theme* // *Scientific Notes. Ostroh Academy. The Philological Series. Ostrog: Publishing house of NU "Ostroh Academy"*, 2014. Issue 41.
7. Pavlyuk Ihor. *Intimate Breath of the Age: Articles, Reviews, Interviews (1994–2010)*. Ternopil: Aston, 2016. Vol. 1. 752 p.
8. Pavlyuk Igor. *The Young Voice of an American Woman from America: Interview* // *Intimate Breath of the Age: Articles, Reviews, Interviews (1994–2010)*. Ternopil: Aston, 2016. Vol. 1. 752 p.
9. Pavlyuk I. *Writer – Power – Press: historical and typological analysis: monograph*. Lutsk: *Nadstyrya*, 1997. 112 p.
10. Filtz Alexander. *Freud's Lecture 2019: pro et contra* // <https://zbruc.eu/node/92781>.
11. Jaspers K. *Psychology of worldviews*. K.: *Univers*, 2009. 464 p.
12. Jaspers K. *The Meaning and Purpose of History*. M.: *Politizdat*, 1991. 527 p.